

Драгана Антонијевић

Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета –
Универзитет у Београду
dantonij@f.bg.ac.rs

Милош Рашић

Етнографски институт САНУ, Београд
milos.rasic@ei.sanu.ac.rs

Аматерске позоришне представе српских миграната у Бечу*

Међу српским исељеницима у Бечу у протеклих двадесетак година појавиле су се културно-просветне организације и појединци који раде на презентовању савремене српске културе и живота миграната на другачији начин и с другачијим садржајима него што су то радили клубови наших исељеника. Циљ нам је да у овом раду представимо један сегмент тих активности, а то су аматерске позоришне представе које наши исељеници играју о себи и за себе. Након краћег прегледа карактеристика аматерских мигрантских трупа, посветили смо пажњу групи „Несврстани дилетанти“ коју је покренуо Дарко Марков, писац, аматер-глумац и режисер, који окупља око себе српске мигранте и заједно с њима припрема различите представе у којима на хумористичан начин приказује живот, рад и свакодневицу наших исељеника у Бечу. У истраживању аматерске мигрантске трупе „Несврстани дилетанти“ користили смо методе посматрања, неформалних разговора, интервјуа и упитника, уз употребу информација доступних на веб-сајту и фејсбук профилу Дарка Маркова.

Кључне речи: мигранти, аматерске позоришне представе, постмигрантско позориште, Беч, Дарко Марков

Amateur Theater Plays by Serbian Migrants in Vienna

In the last twenty years, several cultural and educational organizations developed amongst the Serbian migrants in Vienna, and they engage in presenting modern day Serbian culture

* Текст је резултат рада на пројектима бр. 177035 и бр. 177027, чији су носиоци Филозофски факултет Универзитета у Београду и Етнографски институт САНУ, а које у целости финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја РС; као и пројекта „Нематеријално културно наслеђе у културно-уметничким друштвима и културно-просветним удружењима у Србији и дијаспори – едукација и презентација“, који је финансирао Министарство за културу РС, а чији је носилац Етнолошко-антрополошко друштво Србије.

and the lives of migrants in a different light and with a different approach than some other clubs of our former migrants. The goal we have set with this study is to present just one segment of these activities, and those are the amateur theater plays that our migrants take part in playing themselves and about themselves. After a short overview of the general characteristics of migrant theater troupes, and after giving several vivid examples of those troupes in Europe, we have set our sights on the group “Non-Aligned Dilatants” which was founded by Darko Markov, Serbian writer, amateur actor and director, who surrounds himself with Serbian migrants and together with them makes all sorts of shows in which they comically portray the life, work and day to day activities of our migrants in Vienna. In our study of the “Non-Aligned Dilatants” we have used the methods of observation, informal conversation, interview and questioners, along with the information available on the website and Facebook page of Darko Markov. In the conclusion of the study, we have deliberated the future of migrant theater troupes through the following aspects: problems with migrant enthusiasm and the energy needed to hold the troupes together for extended periods of time, secondly - to find the appropriate finances, thirdly – question of the content of plays regarding migrant’s and post-migrant’s destiny, and finally the problem of the language used in plays (i.e. migrant’s native or the language of the immigrant country).

Key words: migrants, amateur theater plays, post migrant theater, Vienna, Darko Markov

Аматерске мигрантске позоришне трупе

Уобичајено значење која се приписује изразима „аматер“ и „дилетант“¹ јесте да је реч о особи која се одређеној активности посвећује као нестручњак, као повремену учеснику, испољавајући задовољство и љубав за такав ангажман. Аматеризам се најчешће јавља у сегментима уметничког, културног, забавног и спортског живота. Аматерима таква активност није професија, не зарађују тим послом за живот, већ се тиме баве из ужитка и ентузијазма, као споредном активношћу, при чему могу да стекну признање за свој рад и да покажу посвећеност у области којом се лаички баве. По мишљењу Роберта Стибинса, важне импликације аматерског ангажмана јесу следеће: аматеризам мора да подразумева паралелно постојање професионализма, односно особа које се истим послом баве као својим јединим занимањем и струком од које живе; аматеризам обично подразумева активност одраслих особа; рад аматера мора бити јаван и за неку публику која може бити и бројчано мала, сачињена, на пример, од родбине, пријатеља, комшија или случајних пролазника, но свакако је неопходан излазак на јавну сцену; аматеризам подразумева познавање и овладавање техникама, вештинама и знањима карактеристичним за област којом се аматер бави (Stebbins 1977, 588–590)².

¹ Дилетант је реч која води порекло из италијанског глагола „dilettare“ која значи „уживати“. Иако се данас израз дилетант често користи у негативном смислу, у значењу незналица, нестручњак, недоучена, површна особа, реч је изворно блиска појму „аматер“, у смислу љубитеља уметности или спорта, који се тиме бави из задовољства и забаве. Види: <https://www.znacenjereci.com/diletant/>; <https://velikirecnik.com/2015/11/21/diletant/>.

² Посматрачи птица, рекреативни планинари или риболовци, сакупљачи маркица и слично нису аматери, то су активности у доколици, без јавности и публике, односно то су хобији.

Аматерске позоришне трупе представљају облик аматеризма који има дугу историју појављивања у протекла два века, често пежоративно означавањем као неуметничког и невештог театра, с константним проблемом финансирања, али и важним местом које заузима у личном и комуналном животу глумца-аматера и њихове публике. Холдсвортова и сарадници истичу три различите перспективе кроз које се најчешће сагледава значај, допринос и циљ аматерског театра. Један приступ схвата позоришни аматеризам као вид алтернативног друштвеног и културног ангажмана, као вид авангардних тенденција и/или политичког отпора. Друга перспектива види аматерска позоришта као конзервативна, као носиоце естетских и политичких конвенција усмерених на култивисање и едукацију публике. Трећа линија истиче аматерско позориште као чувара традиционалних или угрожених културних вредности важних за национални или групни идентитет (Holdsworth et al. 2017, 6).

Овде ће бити речи о једном посебном виду аматерског позоришта које се ређе среће и представља релативно нову појаву – о *мигрантским позоришним трупима*, које се углавном могу сагледати кроз прву поменућу перспективу алтернативне друштвене критике и политичког отпора, а неке и кроз трећу перспективу чувара традиционалних вредности важних за национални и етнички идентитет. Заједничко им је да мигранти у тим представама играју себе, односно мигрантску групацију коју представљају и тумаче проблеме с којима се сусрећу. Неке од аматерских група су самоникле и самоорганизоване, неке друге су имале помоћ и подршку професионалаца у организацији и обучавању. Трупе су променљивог и нестабилног састава, будући да зависе од воље за учествовањем и расположивог времена миграната-глумца у односу на њихове егзистенцијалне околности, које утичу на присуство на пробама и представама. Будући да раде без личне материјалне надокнаде, неопходна финансијска подршка за њихов рад (реквизити, костими, изнајмљивање простора за пробе и представу) долази из различитих извора: често улажу део сопственог новца у реализацију представе, а зависе и од добровољних прилога или од финансијске подршке града/региона где су конкурисали за свој пројекат. Наступају на различитим местима – од улица и тргова до импровизованих затворених сцена или мањих позоришних простора, а ретко добијају прилику да наступе у познатијим и већим позориштима. Могу се начелно поделити у две групе: у позоришне трупе које чине глумци-аматери гостујући радници, и на групе које чине глумци-аматери избеглице и азиланти. Њихове судбине и проблеми су донекле различити, као и могућности да учествују у представама: гостујући радници, будући стационарани, у прилици су да у дужем временском интервалу играју своје представе у мање-више истом саставу, док се за избеглице и азиланте то не може рећи, јер је њихова судбина на одређеном

С друге стране, не може се бити лекар-аматер или професор-аматер! Дакле, постоје одређене професије у којима је могуће паралелно постојање аматеризма као вида допунске активности из забаве и ужитка а које су препознате у јавности, и оне у којима то није могуће.

простору неизвесна, па њихове представе могу бити одигране само једном, ређе више пута. Постојање мигрантског позоришта важно је и с позиција потребе за већом видљивошћу, разумевањем и прихватањем мигрантског субјективитета и социјабилности.

По мишљењу Кетрин Ален и Натана Гарнера, етнолошка и антрополошка вредност проучавања драмских перформанса може дати увид у својеврстан етнографски материјал који је унет у драму, преносећи поруке и глумцима и публици, а може бити предмет етнографског описа и антрополошке интерпретације (Allen and Garner 1995, 69). Зато сматрамо важним проучавање мигрантског позоришта као споја животних прича, усмене историје, миграцијских наратива, културе сећања и етнографског сведочења.

Без жеље да доносимо суд о бројности, распрострањености и квалитету аматерских мигрантских позоришта, поменућемо неке илустративне примере као увид у рад тих група.

У прву групу – групу глумаца-аматера гостујућих радника – свакако спада позоришна труппа српских гастарбајтера „Несврстани дилетанти“ из Беча, коју је основао Дарко Марков, о чему ће касније бити речи у тексту. Њима је слична група младих Словака у Лондону, који су 2016. године направили пројекат „Kickstarter“, изводећи представу *Migrants' Rhapsody*. Њихова жеља је била да у представи проговоре о искуству напуштања родне земље и напорног рада и тешког начина живота миграната који бива прикривен представама о благостању у страниј земљи, откривајући тиме праву цену одласка из домовине. Наишли су на изврстан одјек међу мигрантима из различитих земаља, који их охрабрују да наставе са својом представом. Средства за пројекат прикупљају тако што се на свом веб-сајту оглашавају нудећи разне врсте услуга за одређену суму новца (превођење, пеглање, мајсторске послове и сл).³ Турска билингвална мигрантска труппа „Kebab Show“ основана је у Лиону, у Француској, 2002. године и била је активна до 2011. Чинило ју је петнаестак мушкараца и жена, различитог годишта и професија, добро уклопљених у француску средину, будући да је већина припадала другој генерацији миграната. Глумили су на турском језику дела турских аутора, при чему су се многи придружили групи управо да би вежбали турски језик. Труппа је произвела изврстан број скечева и три целовечерња комада. Оснивачи труппе Халил Устундаг (Halil Üstündağ) и Мухамед Акиуз (Muhammet Akyüz) истакли су да је један од циљева позоришта био да се поведе дискусија на теме које су од интереса и значаја за турску заједницу. Труппа је имала инструментални и политички аспект, провоцирајући, посебно својим скечевима, дискусије после представа. Од три целовечерња комада, два – *Имамова кћи манекенка* и *Деца времена* – тицала су се турске културе и начина живота, те страха старијих генерација да ће се

³ Извор: <https://www.kickstarter.com/projects/1348408225/migrants-theatre>. Посећено 6.03.2018.

млади, под савременим утицајем, отуђити и напустити „традиционалне турске вредности“, тако да су представе биле донекле конзервативне по садржају. Трећи комад, *Француско, и ја сам овде, такође* односио се на имигрантски живот и заснивао се на хумористичким билингвалним језичким доскочицама, што је пак било добро примљено у другој и трећој генерацији, док се прва осетила „увређеном не разумевајући сасвим културни и лингвистички контекст представе“ (Schneider 2016, 46–48). У ову групу мигрантских драмских перформанса могао би се сврстати и пројекат *We Want to Speak of Old Times (Желимо да причамо о старим временима)* Christ the King 6th Form College из Лондона, који је окупио групу студената треће и четврте генерације досељеника да у представи говоре о искуству својих предака који су са Кариба дошли у Енглеску као гостујући радници током 50-их и 60-их година 20. века (Schweitzer 1998, 86–87). Неколико стручњака је радило са студентима обучавајући их како да сакупе личне приче својих рођака о домовини, о одлуци да мигрирају и о потоњем животу у Енглеској. Ради се заправо о етнографском материјалу, усменој културној историји, коју су студенти и њихови старији рођаци, уз професионалну помоћ, преточили у представу. Остарели мигранти су посебно уживали у импровизованим сценама намераваног, а никад оствареног повратка у домовину где их дочекују комшије и рођаци у веселом амбијенту карипских села. Студенти су пак, у свом делу перформанса, дали предност наративима о искуству усамљености новопридошних миграната и тешкоћама акултурације (Schweitzer 1998, 89).

Другу групу мигрантских трупа чине избеглице и азиланти⁴, поглавито са Блиског истока и Африке. Интересантан је пројекат *Elanadistika-pouite (Дођите да видите шта радимо)* из Атине, основан у септембру 2009. године. Ову флукутирајућу групу економских миграната и политичких избеглица, без одобреног боравка у Грчкој, чине непрофесионални плесачи и глумци који пак раде са професионалцима из различитих позоришта и плесачких трупа, који им помажу у наступима. Наступали су спонтано на отвореним сценама у Атини (што је била врста политичког перформанса), критикујући државну политику према избеглицама, сиву економију, у којој су ангажовани да би преживели, и растући национализам у Грчкој. Чланови трупе долазе и одлазе, многи након представе заврше у затвору или у избегличком кампу, а једном су завршили и у болници, када их је напала група присталица екстремне десничарске странке „Златна зора“ (Vourloumis 2014, 242). У својим перформансима користе музичку подлогу „ребетике“,

⁴ Мада се дејча позоришта не сматрају аматерским у правом смислу те речи, вреди поменути пројекат који је, уз помоћ УНИЦЕФ-а, остварио Прихватни центар за избеглице у Кикинди. Деца азиланти, углавном из Авганистана, Ирана и Таџикистана, њих двадесетак, припремила су, уз помоћ обучених особа, бајку *Снежана и седам патуљака*, коју су одглумили на фарси језику. Сада спремају бајку *Пепељуга*, коју ће одиграти на српском. Свима је било први пут да су се маскирали, обукли костиме и на јавној сцени, у овом случају Народног позоришта у Кикинди, извели неку представу. Доступно на: <http://www.unicef.rs/bajka-za-srecnije-detinjstvo/>.

жанра у оквиру грчке градске музике који се везује за подкултуру сиромашних. Избеглице, азиланти и политички мигранти користе ребетику да пошаљу поруку о својој незавидној егзистенцији, „криминализовани и демонизовани у грчком јавном животу“ (Vourloumis 2014, 247). По мишљењу Хипатије Вурлумис, трупа својим перформансима указује на процес „деидентификације“ као средњег пута између асимилације и супротстављања асимилицији (Vourloumis 2014, 253). *Beyond Theater* је европски здружени пројекат који се организује у Варшави, Барселони и Антверпену, окупља избеглице, азиланте, професионалце и локално становништво у играчко-музичком перформансу на отвореном, који треба да подигне свест нативног становништва о присуству избеглица и о њиховим проблемима.⁵ Сасвим другачији пројекат „позоришта сведочанства“ остварила је *Essingan* група несуджених миграната из Африке, који повремено наступају у Бамаку, главном граду државе Мали, приповедајући драмским перформансом о надама за бољу будућност, о искуству осујећеног бекства с афричког континента, издаји сународника којима су платили за бекство, те о несавладивим препрекама на које су наишли (Canut and Sow 2014).

Посебан случај представља тзв. *постмигрантско позориште* (*Post-migractisches Theater*), које се развило из мигрантског театра. Термин „постмигрант“, који се прво појавио у Немачкој у оквиру уметничког и културног миљеа да би се касније преселио и у научни дискурс, означава у Немачкој и Аустрији социјалну категорију „људи с мигрантским пореклом“, односно другу и трећу генерацију деце/унука првобитних миграната, који сами нису искусили прекограничну, територијалну мобилност, али су обележени мигрантским искуством и пореклом својих родитеља. Концепт посмигрантског театра прва уводи 2008. године Шермина Ленгоф (Shermin Langhoff), и сама особа „с мигрантским пореклом“ и уметнички директор берлинског позоришта *Ballhaus Naunynstrasse*, представом *Schwarze Jungfrauen* (*Црна удовица*) турско-немачког писца и режисера Феридуна Заимоглуа (Feridun Zaimoğlu). Ленгоф је тада истакла да постмигрантско позориште критички и рефлексивно преиспитује сећања и животне приче о разним фазама миграција и о мигрантима, сагледавајући их из нове перспективе (Stewart 2017, 56–57). Циљ је био да се потраже нове могућности за мигрантске наративе и њихово представљање изван доминантног етничког оквира, унесећи у тематику представа и питања рода, сексуалности али и вере, у намери да се утиче на публику мигрантског и немигрантског порекла да преиспита своје идентитете изван етничитета, али и да се тиме утиче на институције културе које имају моћ (Çağlar 2016, 955; Sharifi 2017, 327). Карактеристику постмигрантског позоришта не чини само посебан садржај представа, већ и то што су глумци (многи од њих аматери), режисери и аутори представа особе „мигрантског порекла“, којима је отежан приступ централним институцијама културе у Немачкој. Ленгоф, која је постала

⁵ Извор: https://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/content/beyond-theatre-%E2%80%93-staging-post-helping-migrants-find-jobs_en. Посећено 8.03.2018.

касније директор другог берлинског позоришта *Максим Горки*, помогла је 2016. године у оснивању *Exile Ensemble*, који чини седам професионалних глумца-избеглица придошлих из Сирије, Палестине и Авганистана. Њихова трагикомична документарна драма *Winterreise (Зимско путовање)* представља политичко позориште у коме говоре о свом искуству избеглиштва из ратом захваћених подручја и о проблемима интеграције⁶. Постмигрантске позоришне сцене, које у великом броју случајева почивају на раду особа с турским мигрантским пореклом, присутне су у различитим немачким градовима, сличне групе појавиле су се и у неким другим државама Европе (Verstraete 2012; Verstraete 2013), док се у Бечу међу најактивније убраја *Garage X* (Sievers 2014), који је основан 2009. године, преименован 2014. у *Werk X*, са сталном позоришном сценом у старој фабрици каблова у Мејдлингу, у 12. бечком округу.

Монодрама Дарка Маркова *Сумрак у бечком хаустору*

Почетак оригиналне аматерске позоришне трупе српских гастарбајтера у Аустрији везује се за име Дарка Маркова⁷, писца, песника и возача таксија у Бечу, а од пре извесног времена, како се показало, и даровитог глумца и режисера. Своју аматерску глумачку каријеру Марков је започео у једном бечком винском подруму, глумећи у монодрами *Сумрак у бечком хаустору*, на основу истоимене књиге коју је написао и објавио 2009. године.⁸ Књига је доживела успех, као и монодрама коју је, почев од 2011. године до сада, извео више од 35 пута, пред неколико хиљада гледалаца, на различитим сценама, између осталог и у престижном бечком Акцент театру. Марков је 2013. године написао и наставак, књигу *Сумрак у бечком хаустору 2*.⁹ О својим књигама Марков каже: „*Сумрак у бечком хаустору 2* је, као и први део, потпуно истинита прича препуна судара светова. Као што се и ми с нашим менталитетом сударамо са, условно речено, хладним Аустријанцима, тако и овде постоји судар две генерације гастарбајтера. Радиша из првог дела 'Сумрака' носилац је прве и друге генерације наших радника у Аустрији, док

⁶ Извор податка: http://www.kulturstiftung-des-bundes.de/cms/en/projekte/buehne_und_bewegung/refugee-ensemble-project.html; <https://www.nytimes.com/2017/04/12/theater/turning-traumatic-arrivals-into-art-exiles-form-a-theater-troupe.html>. Посећено 8.03.2018.

⁷ Ауторка овог текста, Драгана Антонијевић, упознала је Дарка Маркова у Бечу 2012. године и од тада се више пута срела и разговарала с њим, радећи са сарадницима на различитим пројектима везаним за живот и рад српских миграната. Користимо ову прилику да се захвалимо Маркову на срдачности, предусретљивости и спремности за дружење, разговор и „откривање тајни“ живота наших људи у Бечу.

⁸ О анализи књиге „Сумрак у бечком хаустору“ и њеном аутору као конструктору идентитета наших гастарбајтера видети у: Kovačević i Antonijević 2018.

⁹ На предлошку оба Марковљева романа редитељ Младен Ђорђевић засновао је сценарио играно-документарног филма у девет епизода, чије се снимање приводи крају..

се Драган, главни јунак другог дела, овде насукао деведесетих година прошлог века“.¹⁰

Марков има изоштрен посматрачки дар, као и богато животно искуство мигранта, што је преточио у своју монодраму. Марков себе описује као хроничара људских судбина у дијаспори, посебно наших људи у Бечу, чији му се животи чине „помало необични и фасцинантни“. Описујући навике, ставове, размишљања и понашања гастарбајтера, његов роман, односно монодрама, представља својеврсну „експерименталну етнографију“ (в. Marcus and Cushman 1982). Таква врста етнографије подразумева писање засновано на дијалогу између антрополога и информаната, што омогућава да се непосредно чује глас испитиваних без ауторитативног уплитања истраживача као научника, изражено синтагмом „читање заједно с домороцима“ (*reading alongside with natives*) (Lassiter 2001, 138). Дарка Маркова, стога, можемо сматрати и етнографом-аматером који описује, коментарише и проблематизује живот и навике наших миграната, смештајући етнографски наратив у литерарну дијалошку форму. Заснивајући радњу на истинитим догађајима и стварним особама, делом и на сопственом искуству, уз додатак фикције и извесних преиначења да би добио на динамици радње, Марковљев роман се, такође, жанровски може сврстати у *faction* – имагинативно писање о стварним људима и местима, с обиљем етнографских података (Narayan 1999, 134). Па ипак, сам Марков је своје дело описао као „социолошку драму и психолошки трилер. Свега ту има, највише гастарбајтерских мука, али и – брука“.¹¹

Монодраму Марков изводи из перспективе главног јунака, Радише из Лугавчине¹², који је у Беч дошао почетком 80-их година прошлог века и остао до данас, вазда се питајући шта он ту ради и зашто се не враћа кући. Причу о Радиши, његовој жени Јаворини и њиховим сународницима – „страдалницима“ гастарбајтерског живота, Марков гради као нарацију о догдодовштинама групе гастарбајтера који се током викенда спремају да се натрапају у један комби и посете своја родна села у Србији, приповедајући сочним језиком њихове судбине и дилеме. Гастарбајтер Радиша, радник на градилишту, симбол је „културне измучености прве генерације миграната“ (Davidović 1999,104), учаурених на пола пута између родног села и европске

¹⁰ Извор: Bluz srpskog gastarbajtera. *Kurir*, 3.12.2013. <http://www.kurir.rs/zabava/pop-kultura/1116407/bluz-srpskog-gastarbajtera>. Такође: Promocija knjige Darka Markova „Sumrak u bečkom haustoru 2“. 29.11.2013. Saal des Presseclub Concordia, Wien. <http://dijaspora.tv/sumrak-u-beckom-haustoru-2/>. Посећено 14.02.2018.

¹¹ Извор: Slobodan Damjanov, Hroničar gastarbajterskih sudbina. Intervju sa Darkom Markovim. *Sportski magazin*. Dostupno na: <http://www.prastanjeuspeha.rs/darko-markov.htm>. Посећено 14.02.2018.

¹² На наше питање: „А ко је Радиша на крају?“, Марков је одговорио: „Па, Радиша је, да вам кажем, један човек. Није се љутио, јер ја сам то много вешто модификовао. Тако да је то мало забашурено. Људи препознају, а онда ми кажу – чекај, Радиша није био тог тренутка тамо. Управо је то – то. Знам да није био тог тренутка тамо.“ Из разговора с Марковим 11.11.2017.

метрополе у коју су „дошли на кратко, да нешто мало зараде“ а остали цео живот: „А ја и ти Љубиша, на бауштелу¹³, са бауштеле у комби за Србију, из комби у свињац и шталу, па назад у комби за Беч, ујутро опет у фирму и оде нам живот. Ко нам крив? Сами смо криви!” (Markov 2009, 58).

Марковљева монодрама не оставља равнодушном публику у Бечу, која је и данас прати „са смехом и сузама“, како аутор каже, препознајући себе, своје успоне и падове у Радишиној причи. Успех монодраме и сопственог глумачког ангажмана навела је Маркова да напише нове представе и оснује аматерску позоришну трупу.

Марков и „Несврстани дилетанти“

Глумачка трупа „Несврстани дилетанти“ настаје негде током 2014. године, када је Марков окупио познанике и пријатеље да изведу његову прву групну представу. „Сви глумци су из мог окружења с огромним потенцијалом који сам одмах препознао. Неки од њих су први пут изашли пред публику и имали ватрено крштење. Показали су врхунски професионализам, залагање и спремност да следе све моје идеје и замисли, иако смо радили у касне вечерње сате после редовних послова и обавеза. Све што сам урадио са својим сарадницима, успели смо без евра, што се каже“, изјавио је Марков у једном интервјуу.¹⁴ У разговору с нама, Марков је истакао: „Ја не добијам од никога ништа. Ово је ентузијазам што ја радим... ово је љубав... нико, апсолутно нико, дајемо из џепова. А кад вам град Беч да субвенцију, ви не смете да продајете карте. Тако да од те приче нема ништа“.¹⁵ Група је себи доделила име „Дилетанти“ из поштовања према глумцима професионалцима, којих је, како каже Марков, „бечка сцена препуна“, а и зато да би „предухитрили дежурне 'душебрижнике“¹⁶, свакако мислећи на могућу реакцију неких представника српског јавног живота у Бечу. У међувремену је група, која има неке сталне а неке повремене учеснике, до сада више пута извела две Марковљеве представе, *Од вулканизера до менаџера* и *Како постати врховни Србин у Бечу*. Трупа је наступала на различитим импровизованим сценама, а успех представља њихово виšekратно појављивање и на правој сцени позоришта *Sargfabrik (Фабрика ковчега)*. Главна тематика ових представа јесте пародија на „јавни“ и „културни“ живот Срба у аустријском главном граду.

¹³ Нем. Baustelle – градилиште.

¹⁴ Извор: Tri u jedan: Darko Markov, hroničar za sve gastarbajterske muke i bruke! *Kurir*, 28.04.2016. <http://www.kurir.rs/planeta/austrija/2243595/hronicar-za-sve-gastarbajterske-muke-i-bruke>. Такође и интервју са Слободаном Дамјановим за *Спортски магазин*, доступно на <http://www.prastanjeuspeha.rs/darko-markov.html>. Посећено 14.02.2018.

¹⁵ Разговор Дарка Маркова с ауторима текста вођен у Бечу 11.11.2017.

¹⁶ Извор: Od vulkanizera do menadžera: Pravo lice lidera srpske dijaspore u Beču?! *Kurir*, 26.02.2015. <http://www.kurir.rs/planeta/austrija/1691063/od-vulkanizera-do-menadzera-da-li-je-ovo-pravo-lice-lidera-srpske-dijas-pore-u-becu>. Посећено 8.03.2018.

Премијерна представа *Од вулканизера до менаџера* одиграна је 25.10. 2014. у бечком клубу *Concordia*. Према речима аутора, ова представа, на комичан начин, приказује Србе и наше организације на једном јавном скупу, односно њихову неслогу и аномалије у функционисању тих институција. „Суштина је да се сви ти 'представници' крију иза идеје заједништва и заједничког деловања за општу добробит аустријских Срба, док се у позадини свега, уствари, налазе само лични интереси и самопромоција“, наглашава Марков.¹⁷

Сличну тематику обрађује и друга представа *Како постати врховни Србин (у Бечу а и шире)*, премијерно изведена 10. 04. 2016. године на културној сцени *Фабрика ковчега*. Ради се о истинитој причи о покушајима три особе да постану „врховни Срби“, односно главни „представници“ интереса Срба у Аустрији и докопају се аустријске политичке сцене. „Прва три чина представе баве се приказивањем њихових лоших навика, карактера и начина на који су водили своја удружења у којима важе за диктаторе. Сва тројица бивају представљени кроз разговоре са својим саветницима, где се разоткривају све њихове малверзације и неспособности како у личном тако и јавном животу. Саветници наговарају потенцијалне кандидате да оду код врачаре и уз помоћ влашке магије покушају да се домогну положаја. На крају сви одлазе код аустријског администратора који треба да донесе коначну одлуку. Сударају се крути аустријски бирократски апарат с елементима српске неслоге и влашке магије“¹⁸.

Представа је изазвала велико интересовање и одобравање публике, али због провокативног садржаја и, за бечку сцену, препознатљивости „јунака“, аутор је имао и бројне непријатности. Међутим, будући да целокупан Марковљев рад, не само као писца романа и драма, већ и колумнисте у часопису *Kosmo* (мигрантски часопис који покрива теме интересантне за регион бивше Југославије), чини проницљива критика, сатира и пародија на прилике и неприлике наше дијаспоре, очекивано је да нису сви Срби у Бечу задовољни начином на који их Марков представља, иако публика, по свему судећи, ужива у његовим представама.

О разлозима да напише и постави ову представу, Дарко Марков прича: „Бићу слободан да кажем да су људи, који се самозвано прокламују за 'представнике', 'чуваре српског језика и културе', 'браниоце српског достојанства и вредности', заправо трагикомични ликови који нису успели да среде чак ни своје животе, али су дали себи за право да решавају судбину српског народа у дијаспори. Довољно су живописни и инспиративни да се о њима могу писати представе... Перспективу видим у младим и образованим људима који се буде и виде колико је штетно када су погрешни људи на погрешним местима. Ово је у ствари и суштинска порука коју ја желим да

¹⁷ Извор: *Od vulkanizera do menadzera: Pravo lice lidera srpske dijaspore u Beču?! Kurir*, 26.02.2015. <http://www.kurir.rs/planeta/austrija/1691063/od-vulkanizera-do-menadzera-da-li-je-ovo-pravo-lice-lidera-srpske-dijas-pore-u-becu>. Поцећено 8.03.2018.

¹⁸ Извор: <http://www.darkomarkov.com/index.php/predstava.html>

дам... да пробудим праве људе који имају потенцијал да унесу суштинске промене у културни и јавни живот Срба у Аустрији“.¹⁹

Поменуте представе, дакле, обрађују проблеме с којима се сусрећу српски мигранти у Бечу, из посебне перспективе пародирања начина живота, личних мана, жеље за самопромоцијом и неслоге унутар српске заједнице у Аустрији. Представе добро комуницирају с публиком која познаје и разуме контекст, остајући, ипак, усмерене на релативно узак круг српских миграната које занима позориште и који су вољни да чују поруке које им те представе шаљу.

Трећу представу „Дилетанти“ су одиграли 18. 11. 2017. у *Sargfabrik*, што је било премијерно и уједно једино извођење до сада, а рађена је по тексту Горана Новаковића *Држава без тешкоћа / Der Staat ohne Schwierigkeiten*, у адаптацији и режији Дарка Маркова.²⁰ Горан Новаковић, германиста и такође наш мигрант у Бечу,²¹ написао је првобитно представу на немачком језику, а потом, одгледавши „Врховног Србина“, решио да преведе текст и Маркову повери режију. Представа је кабаретског типа, са музиком и певањем, а први пут се појавио и титл на немачком језику, тако да су представу могли да прате и Аустријанци. Овај сатирични комад приказује како би изгледала Аустрија када би из ње нестали сви странци. Страни радници се у комаду зову „Хинауслендери“, а „дозволе за вођење живота“ издаје им госпођа Затвор-Прогон. Када се „вили“, званој Супер Фрау, смучи да гледа понижавајући начин на који аустријска бирократија третира мигранте, реши да чаробним штапићем учини да сви нестану. Ускоро настаје паника и застој у земљи – нема ко да ради све оне послове које су гастарбајтери радили. Под притиском јавности, разних служби и послодаваца, председник Републике одлази код Супер Фрау да је моли да врати странце, обећаваши да ће у Устав унети различите добробити за које су гостујући радници до сада били ускраћени и тако им омогући лакши живот и рад. Вила му поверује и врати странце, али на граници, због спорости бирократије која није јавила на време шта је Председник обећао, граничари, не знајући да ће се прописи наводно променити, заустављају гастарбајтере тражећи им „дозволе за живот“, које ови нису имали. И тако је Аустрија остала без странаца...

¹⁹ Извор: Tri u jedan: Darko Markov, hroničar za sve gastarbajterske muke i bruke! Курир, 28.04.2016. <http://www.kurir.rs/planeta/austrija/2243595/hronicar-za-sve-gastarbajterske-muke-i-bruke>.

²⁰ Љубазношћу Дарка Маркова, аутори овог текста, Драгана Антонијевић и Милош Рашић, били су у прилици да 12.11.2017. прате једну од последњих проба представе *Држава без тешкоћа* у сутерену ресторана „Панорама“, у 16. округу у Бечу.

²¹ Са Гораном Новаковићем аутори овог текста су разговарали 14.11.2017. године у Бечу, у склопу теренског истраживања.

„Дилетанти“ о себи

Аматерски глумци који учествују у Марковљевим представама баве се најразличитијим професијама, а сам Дарко наводи да то што „живе шароликим и бурним животима“ омогућава глумцима да буду „оригинални на сцени“ када изводе судбине српских гастарбајтера у Бечу.

Информације у вези с искуством глумаца добили смо путем писаних одговора. С обзиром на то да током боравка у Бечу нисмо имали времена да обавимо интервјуе и са глумцима, након повратка ступили смо у контакт с Дарком Марковим преко друштвене мреже Фејсбук, с молбом да нам помогне око сагласности глумаца да нам одговоре на упитнике које смо им послали путем мејла, а који су садржавали десетак питања о њиховим личним искуствима у раду с „Дилетантима“, о осећањима које имају током глуме, разлозима да се прикључе трупи, као и о порукама које шаљу путем представа.²²

Они су се одлучили за глуму из различитих разлога, а повезује их то што су у младости имали идеју о глуми као професионалном позиву или су пак особе које просто имају таленат за ту врсту уметности. Томе у прилог сведоче и сами глумци: „глума је моја дечачка жеља, али игром случаја, живот ме је одвео на другу страну и одвојио од дечачких снова“ (Б.Л). На сличан начин још један наш саговорник описује своје глумачке почетке: „још као мали, забављао сам родбину на породичним окупљањима, а касније у школским секцијама налазио сам себе у имитацијама“ (Д.В). Ипак, део њих прикључио се „Дилетантима“ на позив Маркова: „почела сам да глумим на наговор Дарка Маркова. Њему је била потребна особа која ће бити довољно слободна и талентована да изнесе његову идеју... он је то препознао у мени“ (С.Х). О једном од глумаца и како је с њим радио, Марков прича: „И ја њега (М) узмем да глуми. Видим ја то је оно што мени треба, да он може то да одради. И може. Стварно може, али све друго је катастрофа. Њега дисциплиновати, довести, објаснити му. И онда он човек први пут излази у *Врховном Србину* пред публику... Он је имао један монолог страницу и по. То је било добра два месеца да он то научи. И сад, завршио он то све. Ја сам видео да ће бити ефекат, има он ту гримасу, људи су се смејали, али ајде ок. Сео он овако, завршили ми све. Добро је, бре, било да сам глумио, било је то лепо, слушај, али мени ово више нису ствари, ја хоћу да радим Чехова. Сад се ја мислим он се зеза. Кад вади он књиге, ево ја сам набавио, простудирао. Оћу ја да глумим, оћу да чујем шта је партитура у овој причи“.²³

Када говоре о сатисфакцијама које добијају глумећи у различитим представама, а пред публиком коју чине углавном њихови сународници и

²² У периоду од 14. до 25. марта 2018. године добили смо одговоре од троје глумаца: Свјетлане Хонић, Драгана Вучића и Бојана Лазића. Дарко Марков нам је такође одговорио на још неколико додатних питања, која нисмо обухватили интервјуом.

²³ Из разговора с Марковим у Бечу 11.11.2017.

људи са сличним животним, мигрантским историјама, глуму виде као нешто што ослобађа креативност – „то је креативни део мог бића“ (С.Х). Она им дозвољава да искажу себе онако како би желели да их и други виде – „глума ми дозвољава да будем вечити дечак... и да се кроз живот и даље играм“ (Б.Л). Премда на овакав начин доживљена, као средство ослобађања и уметничког исказивања, глума им ипак служи и као рефлексија друштва у којем живе, тако што су глумци тада у прилици да осталим члановима заједнице усмере „пажњу на лоше друштвене навике, убеђења и ставове“ (С.Х).

Поред свих других послова које током дана обављају како би обезбедили средства за егзистенцију, глумци пробае махом имају ноћу, после напорног радног дана. То не доживљавају као препреку или оптерећење, напротив – „глума је за мене стварна потреба после напорног дана. Јер ме опушта и релаксира“ (Д.В). Иако им причињава задовољство, дневно оптерећење утиче и на њихове могућности током пробае: „напорно је радити по читав дан, а онда увече бити концентрисан и читати текст. Често на пробама немам снаге да се уживим у лик који тумачим“ (С.Х). Упркос томе, на пробама и припремама за представе влада позитивна и крајње опуштена атмосфера, у шта смо се уверили присуствујући једној проби за представу *Држава без тешкоћа*.

Публика која посећује Марковљеве представе је разноврсна, најразличитијих статуса и чине је претежно људи с простора некадашње Југославије. То су углавном и људи о којима Марков говори у својим текстовима. Наши саговорници ипак истичу изванредан проблем: „публика у Бечу не признаје ништа што није етаблирано и што није познато. У нашем случају, пошто нисмо Атеље 212, на пример, аутоматски се све негира и мање вреднује“ (С.Х).

Чињеница да се представе изводе искључиво на српском језику представља препреку да их и други становници Беча посећују. Марков покушава да неке од својих представа преведе на немачки језик, сматрајући да би тиме придобио и Аустријанце као публику, проширујући тако тржиште на којем делује, а што би омогућило „да се на прави начин афирмишем“, како наводи, а то би „чак и егзистенцијално решило многа питања“.

Искуства глумаца током самог наступа чине још једну битну категорију о којој радо говоре. Углавном наводе да постоји одређена доза позитивне треме све док не изађу на сцену, након чега свако има неке своје методе којима регулише даљи ток осећања. Поједини истичу труд да „искључе публику“ (Д.В), док другима позитивна трема, како представа одмиче, „прелази у адреналин који ме држи чак и дуго после представе“ (Б.Л). Наша саговорница, говорећи о томе, закључује да „мора бити урођеног егзибиционизма да бисте се на сцени осећали добро. Ја га изгледа имам“ (С.Х).

Дарко Марков тежи да својим текстовима пошаље јасну поруку о томе како живе и шта раде Срби у Бечу, док поједини глумци немају осећај да, глумећи, такве поруке шаљу. Један од глумаца наводи да представом шаљу

поруку „да је живот леп и да кроз живот треба корачати с осмехом на лицу“ (Б.Л). Други саговорници донекле уочавају да представама указују на „сурову реалност времена и простора где се тренутно налазимо“ (Д.В). Глумци су ипак свесни да нису они ти који осмишљавају поруку, већ да се она налази „у тексту који изговарамо“, те да се „представе и раде управо због поруке друштву“ (С.Х).

Стога се може уочити да Марков у раду с глумцима енкапсулира цео културни систем у којем живе, постављајући га у оквиру представа које „Дилетанти“ изводе. Представе на тај начин постају „уметничко огледало“ у којем је однос између представе и свакодневног живота реципрочан (Schepner 1977, 144). Инспириран свакодневним животом, Марков пише текстове и касније с глумцима осмишљава представе. Приказујући их публици, коју махом чине они људи који су и инспирирали аутора за представу, омогућава им да критикују слику о себи и ономе шта се око њих дешава. Ту могућност добијају како извођачи, тако и публика. На крају, јављају се повратне реакције, док поједини глумци или изванредан део публике почиње да уочава како то заправо изгледа живот и рад Срба у Бечу, о чему Дарко Марков каже: „То је таква амплитуда емоција, то је страшно нешто, кад ви у њихове животе уђете. Разговор с њима, прво кренемо да се смејемо, онда одједном пад – плакање. Управо тај живот који они живе овде је довео дотле да су се они располутили као личности“.²⁴

Будућност „Дилетаната“ и мигрантских позоришних трупа

Аматерске мигрантске трупе, па тако и „Несврстани дилетанти“, имају неизвесну будућност, с обзиром на то да зависе од неколико фактора на које није увек могуће утицати.

1. На првом месту је питање ентузијазма, могућности и воље да се део слободног времена, физичке и менталне енергије, а без материјалне надокнаде, уложи на дужи временски рок да би се трупа одржала. Свакако да постоји симболична награда у виду личног задовољства, као и аплауза и интересовања публике, који могу да одрже ентузијазам.
2. Питање финансија неопходних да се представа организује, увежба и одигра, увек је актуелно код аматерских позоришних група. Добровољни прилози или конкурисање за позоришни пројекат може помоћи, али ће се питање опстанка трупе свакако поставити онда када се исцрпу материјални ресурси, било лични било спонзора. То свакако значи да у представама нема скупих сценографија, ни богатих костима и реквизита, те да се представе играју на малим или отвореним сценама које не изискују скупо изнајмљивање. Међутим, у повратној спрези значи и да је неопходно повећање државних/регионалних/градских фондова за финансирање уметничких и културних пројеката миграната, што је до

²⁴ Из разговора аутора текста с Дарком Марковим у Бечу 11.11.2017.

сада пратило бројне тешкоће и врло ограничена и недовољна средства, барем када је Аустрија у питању (в. Sievers 2014).

3. Потом, ту је питање тематике представа. Судбина миграната може бити драматична, трагична или комична, многим људима занимљива и значајна, али текстови који се баве искључиво њиховим судбинама могу бити иновативни до извесне границе. Поставља се питање да ли ће такве трупе почети да глуме неке друге врсте садржаја осим мигрантских наратива, у ком случају се поставља питање да ли они тиме престају да буду „мигрантско позориште“ и настављају рад као било која друга аматерска позоришна група. То зависи и од особа које се баве писањем текстова. Видели смо да Дарко Марков сматра да је могућност за сатирично приказивање мигрантских прилика и неприлика велика и да материјала за нове представе итекако има. С друге стране, успешна искуства немачког и аустријског постмигрантског театра показују на пут преиспитивања тема о мигрантском суживоту с нативним грађанима и мигрантима других националности из перспективе друге и треће генерације постмиграната које, у случају српског мигрантског позоришног аматеризма, тек треба да се осмисле, наративизују у форми драмског текста и представе из свог угла преокупације и проблеме с којима се сусрећу.²⁵
4. Проблем језика отвара нове дилеме. Језичке баријере код миграната углавном воде ка њиховим музичко-плесним перформансима са сведеном употребом речи, као што је то било, на пример, с групом избеглица у Атини. Уколико се пак користи језик етничког порекла, као што је то случај с „Несврстаним дилетантима“, онда је јасно да се таква трупа обраћа суженој публици. Тада трупа заиста игра себе, за себе и о себи, у смислу етничке мигрантске популације којој припада. То је свакако легитимно, али препознатљивост ангажмана таквих трупа у иностраној средини, у којој мигранти живе, може бити сасвим неприметна за шири аудиторјум. Увођење немачког титла у последњу представу „Дилетаната“ један је од могућих начина да се премости тај проблем и заинтересује аустријска јавност. Наравно, и ту можемо поставити питање да ли они уопште желе да садржај њихових представа комуницира и преноси поруке онима који не говоре и не разумеју српски језик. Видели смо да је словачка мигрантска трупа из Лондона, која глуми на енглеском језику, успела да заинтересује мигранте других националности, стога поруке које преносе својом представом допиру до шире групације осим њихове етничке. Мигранти турског порекла у Немачкој увелико глуме на немачком језику, приближавајући широј јавности своје проблеме

²⁵ На основу доступне научне и стручне литературе и интернет информација, стиче се утисак да су у постмигрантским позоришним активностима на немачком говорном подручју углавном укључени мигранти турског и блискоисточног порекла и муслиманске вероисповести. То, наравно, не мора бити правило, али слабо или никакво учешће српских миграната у постмигрантским позоришним пројектима отвара нека питања и теме за дискусију, што би превазишло оквире овог рада.

интеграције, суживота и прихватања, двоструко оптерећених не само мигрантским и етничким пореклом већ и религијском разликом у односу на већинско становништво земље домаћина. Сличан проблем употребе језика су Иван Ковачевић и Драгана Антонијевић установили бавећи се питањем мигрантске књижевности: турски мигранти који су почели да пишу романе на немачком (или неком другом страном) језику стекли су препознатљивост и видљивост управо код јавности оне земље у коју су емигрирали, док су мигранти с простора бивше Југославије објављивали књиге искључиво на српском или хрватском језику, обраћајући се првенствено свом народу, стога нечујни са својим проблемима за становништво земаља у које су се доселили (Ковачевић и Антонијевић 2018, 50–51). Ако се вратимо примеру Дарка Маркова, недвојбено је да је његова хумористичка оштрица уперена ка облицима понашања његових сународника у дијаспори и да је то контекст који њега највише занима и у коме жели да пренесе своје идеје, али верујемо да има материјала да се на хумористичан начин проговори и о темама које би заинтересовале и аустријску публику, под условом да се обезбеди титл или глуми на немачком језику.

На крају, желимо да истакнемо да је ангажман у позоришним трупима и играње представа посвећених мигрантским судбинама свакако продуктиван начин да, у споју сцене, музике, покрета и наратива, мигранти, избеглице и азиланти јавно проговоре о својим проблемима, тежњама и надањима; о идентитету, припадању и ономе што сматрају „домом“. Уосталом, како је то Сорен Франк јасно истакао: мигрант је постао главни протагониста 20. века у Западној култури (Frank 2008, 1), било да је мигрант писац и глумац или је тема приповедања.

Литература

- Allen, Catherine J. and Nathan Garner. 1995. „Condor Qatay Anthropology in Performance.“ *American Anthropologist* 97 (1): 69–82.
- Canut, Cecile and Alioune Sow. 2014. „Testimonial Theater and Migration Performance.“ *Africa Today* 61 (2): 3–18.
- Çağlar, Ayse. 2016. „Still ‘migrants’ after all those years: foundational mobilities, temporal frames and emplacement of migrants.“ *Journal of ethnic and migration studies* 42 (6): 952-969. DOI: 10.1080/1369183X.2015.1126085
- Davidović, Milena. 1999. *Deca stranih radnika. Druga generacija jugoslovenskih ekonomskih migranata u zemljama Zapadne Evrope*. Beograd: Institut društvenih nauka – Centar za sociološka istraživanja.
- Frank, Søren. 2008. *Migration and literature*. New York: Palgrave Macmillan.

- Holdsworth, Nadine, Jane Milling & Helen Nicholson. 2017. „Theatre, Performance, and the Amateur Turn.“ *Contemporary Theatre Review* 27 (1): 4–17. DOI:10.1080/10486801.2017.1266229
- Kovačević, Ivan i Dragana Antonijević. 2018. „Dva pripovedanja identiteta.“ *Etnoantropološki problemi* 13 (1): 41–63. DOI:10.21301/eap.v13i1.2
- Lassiter, Luke Eric. 2001. „From "reading over the shoulders of natives" to "reading alongside natives," literally: Toward a collaborative and reciprocal ethnography.“ *Journal of Anthropological Research* 57: 137–149.
- Marcus, George E. and Dick Cushman. 1982. „Ethnographies as Texts.“ *Annual Review of Anthropology* 11: 25–69.
- Markov, Darko. 2010. *Sumrak u Bečkom haustoru*. Sofia: Svetulka 44.
- Narayan, Kirin. 1999. „Ethnography and Fiction: Where Is the Border?“ *Anthropology and Humanism* 24 (2): 134–147.
- Schechner, Richard. 1977. *Performance theory*. New York and London: Routledge.
- Schneider, Annedith. 2016. *Turkish immigration, art and narratives of home in France*. Manchester University Press.
- Schweitzer, Pam. 1998. „We Want to Speak of Old Times: An Oral History and Theatre Project about Migration from the Caribbean to England in the 1950s and 1960s.“ *Oral History* 26 (2), Memory, Trauma and Ethics: 86–90.
- Sharifi, Azadeh. 2017. „Theatre and Migration Documentation, Influences and Perspectives in European Theatre.“ In *Independent Theatre in Contemporary Europe. Structures-Aesthetics-Cultural Policy*, ed. Manfred Brauneck, 321–415. Transcript Verlag.
- Sievers, Wiebke. 2014. „A contested terrain: immigrants and their descendants in Viennese culture.“ *Identities: Global Studies in Culture and Power* 21(1): 26–41. DOI: 10.1080/1070289X.2013.828622
- Stebbins, Robert A. 1977. „The Amateur: Two Sociological Definitions.“ *The Pacific Sociological Review* 20 (4): 582–606.
- Stewart, Lizzie. 2017. „Postmigrant theatre: The Ballhaus Naunynstraße takes on sexual nationalism.“ *Journal of Aesthetics & Culture* 9 (2): 56–68. DOI:10.1080/20004214.2017.1370358
- Verstraete, Pieter. 2012. „Contested Spaces of Acoustic Community in Post-Migrant Theatre“. Proceedings of ATMM 2012, *Audio Technologies for Music and Media International Conference, Bilkent University, Ankara*, 1–2 November 2012: 170–182.
- Verstraete, Pieter. 2013. „Staging Migrant Stories between Turkey and Europe“. Istanbul Policy Center, Sabanci University, Stiftung Mercator Initiative.

Vourloumis, Hypatia. 2014. „Come and see what we do': Contemporary Migrant Performances in Athens, Greece.“ *Theatre Journal* 66 (2): 241–255.

Примљено / Received: 11. 04. 2018.

Прихваћено / Accepted: 30. 10. 2018.